

Ett samtal med Stefan Lindskog

Med anledning av detta temanummer har Stefan Lindskog intervjuats av doktoranden Sebastian Lindroos-Moll med hjälp av doktoranden Åsa Ågren, Handelshögskolan, Karlstads universitet.¹ Mötet ägde rum den 26:e september i Karlstad.²

Intervjun tar sin inledning när Stefan tog sitt första steg in i juristvärlden. Stefan har en stor passion för musik och då främst för gitarrspel och en framtid som musiker var för Stefan den naturliga vägen in i vuxenlivet. En musikerkamrat hade börjat läsa juridik och talade gott om utbildningen. Stefan sökte därför till juristprogrammet vid Lunds universitet vilket var en ren tillfällighet. Stefans mamma hade förvisso alltid hävdat att han skulle bli advokat med anledning av hans sätt att argumentera redan som litet barn. Skapandet, kreerandet, kan man tänka att han hade fått mer utrymme för som musiker, men i själva verket är det just skapandet som hållit Stefan kvar som jurist under hela yrkeslivet. När han nu går i pension från posten som ordförande och justitieråd på Högsta domstolen (HD) har Stefan en lång och innehållsrik karriär i bagaget. Rollen som prejudikatdomare är endast ett kapitel i denna. Stefan har varit advokat, och under en tid var han ordförande för Advokatsamfundet. Han är juris doktor och har varit adjungerad professor på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Stefan har en omfattande vetenskaplig produktion, utöver det vanliga, vilken redovisas i bibliografin i slutet av detta temanummer.

Skapandet har på olika sätt återkommit i de olika yrkesrollerna och har varit ett viktigt inslag för hans motivation. Stefan identifierar skapandet även i sitt musicerande och i sitt arbete med sin trädgård hemma på gården. Varhelst det finns ett utrymme att göra något går det även att finna motivationen att göra det.

¹ Doktorand och redaktionssekreterare Joel Berg och ansvarig utgivare professorn Marie Karlsson-Tuula har hjälpt till med frågeställningar inför intervjun.

² Ett stort tack riktas till professorn Marie Karlsson-Tuula för värdefulla kommentarer på texten.

*Som student trodde jag, Sebastian, att jag skulle bli advokat, en roll jag som student betraktade som den yttersta förkämpan för rättvisan. I stället kom min första yrkesroll att bli doktorand. För Stefan var förhållandet det omvända, under studietiden trodde Stefan att han skulle börja arbeta i akademien, i stället gick han till advokatycket och utövade det framgångsrikt i 30 år. Stefan förstår min tanke om advokatrollen och gör en jämförelse med den amerikanska bokklassikern *The Catcher in the Rye*. Den sidan av advokatycket gör sig främst påmind som försvarare på brottmålsidan. Stefan har med framgång agerat som försvarare i ett mindre antal brottmål. Flertalet tilltalade fick friande domar. Stefan intygar att det är något speciellt att stå i rättssalen för att hjälpa människor i en utsatt situation. I övrigt menar Stefan att advokatycket inte direkt har det skimmer som unga studenter fantiserar om. Snarare är det fråga om hårt arbete.*

Som advokat hade Stefan många uppdrag som konkursförvaltare. Detta gav mycket inspiration till skrivande och är ett exempel på hur praktisk verksamhet kan befrämja rättsvetenskapligt författande. Erfarenheterna som förvaltare gällde främst mycket stora konkurser. Stefan lyfter fram två lärdomar från arbetet med dessa konkurser. Den ena var värdet av kollegiala arbetsformer; att arbeta i team var mycket värdefullt. Det andra var värdet av fortlöpande och strukturerad granskning av förvaltningen. I de flesta stora konkurser som Stefan tillsammans med andra ansvarade för, engagerades revisorer för att fortlöpande följa upp förvaltningen. Uppdagade fel kunde då rättas till på ett tidigt stadium. Granskningen ledde också ofta till förslag om systemförbättringar.

Stefans erfarenhet är att TSM inte fungerade väl vare sig när det gällde samråd eller granskning, men detta var för länge sedan och avsåg endast mycket stora konkurser och inte alla av dem. Ännu längre tillbaka i tiden, när Stefan var en mycket ung advokat, förvaltade han mindre konkurser. På den tiden fanns inte TSM utan i stället en rättens ombudsman. Det var en gammal och erfaren advokat med gedigen erfarenhet av egen konkursförvaltning. Stefan tyckte då att det fungerade utmärkt, och han uppskattade inte att systemet togs bort.

Stefan framhåller något skämtsamt att rollen som konkursförvaltare kanske är mer av begravningsentreprenör än *Catcher in the Rye*.

Vägen till advokatbyrå gick direkt efter examen via notariatjänstgöring vid Mölndals tingsrätt 1974–1976. Mer eller mindre alla nyblivna jurister fullgjorde sin tingsmeritering på den tiden, och planen var att efter slutförd tjänstgöring gå vidare till forskarstudier. Bland alla advokater som passerade stack en ut. Rådmannen förklarade efter förhandlingen att advokaten mycket riktigt var särskilt skicklig. Stefans önskan att i stället bli advokat väcktes med denna episod. Advokaten hette Folke Wistrand och efter tinget fortsatte karriären på just Wistrand Advokatbyrå, en arbetsplats Stefan kom att vara trogen i 30 år.

Av de roller som Stefan har haft genom åren är det advokatrollen som han förknippar sig närmast med. En gång advokat, alltid advokat. Att värna grundläggande rättigheter hamnar högt upp på Stefans prioritetlista. Ett vaksamt öga på statsapparaten och att värna den enskilda individen sitter djupt inpräntat i Stefans sinnevärld.

Skillnaden på rollen som advokat, akademiker och domare ligger mycket i arbetsmiljön. Advokaten har en relation till sina klienter. Det blir mycket agerande ad hoc om man har en bred praktik. Rättsvetetenskapsmannen sitter i stället mycket på kammaren. Som prejudikatdomare har han haft ett intellektuellt utbyte med kollegor, vilket han har uppskattat mycket. Stefan är noga med att påpeka, att han endast har varit prejudikatdomare, vilket inte är samma sak som domare i underinstanserna i vilka bevisvärderingsfrågor har en framträdande roll. Även om Stefans yrkesroller miljömässigt skiljer sig åt är skapandet en gemensam nämnare för dem. Såväl rättsvetenskapsmannen som prejudikatdomaren måste vara nydanande och ha en verkshöjd i sitt skapande.

Intervjun går vidare till frågan om vad rollen som jurist gör med personen bakom. Många jurister identifierar sin person nära sitt yrkesval. Stefan tror att det ytterst handlar om att jurister tillägnar sig ett sätt att tänka som återspeglar sig i personen. Jurister måste ta till sig ett strukturerat tänkande, annars sällas de ut. Det innebär däremot inte

att alla ska stöpas i en form. Metoden är en sak, vad man använder detta verktyg till är en annan.

Grovt indelat skiljer Stefan på matematiskt och humanistiskt lagda jurister. Den matematiska juristen söker efter att lösningar systematiskt och strukturellt ska gå ihop. I idealfallet ger sig svaret på en rättslig fråga genom att man hämtar ledning från de regler som gäller för närliggande frågor. Om så inte är fallet blir resonemanget funktionellt; vad är i en målrational mening mest ändamålsenligt? Ett mer humanistiskt orienterat förhållningssätt är i stället mer värderande; frågan blir vad som i ett slags etisk mening är gott. Stefan ställer inte upp några skarpa gränser mellan dessa tillnärmningssätt, och en god juridisk analys rymmer argument av båda slagen. Men vilken utgångspunkt som väljs skiljer sig ofta mellan olika jurister. Själv identifierar han sig som en matematisk jurist som närmar sig problem på ett strukturerat sätt. Det strukturerade sättet att tänka bär han med sig både som jurist och i sitt privatliv.

Vi återkommer till Stefans tingsjämsgöring. Stefan framhåller att tiden som notarie är något som han har haft mycket glädje av under hela sin karriär. Givetvis betydde insikten i domstolsarbetet mycket men framför allt pekar han på den stilistiska skolningen som han fick under sin tid i domstolen. Att skriva dom med handledning av en erfaren domare lärde honom mycket. Förutom detta fyllde tingsjämsgöringen en social funktion, som till och med blev viktigare än studietiden.

Sedan mitten av 1990-talet bor Stefan på en gård på halvön Värmlandsnäs nära Säffle. Som inflyttad värlmlänning är jag nyfiken på vad som fick honom att söka sig till Värmland. Svaret är inte helt enkelt säger Stefan. Flytten från Göteborg till Stockholm 1994 berodde på att många beslut centraliserades till Stockholm i och med krisen. Behovet av en filial i Stockholm växte och Stefan var med och etablerade Wistrands kontor i huvudstaden. Resorna blev till slut så frekventa att en flytt till Stockholm framstod som nödvändig. Det hårda arbetet i början av 1990-talet ledde till att en gård efter mycket övervägande köptes. Något att addera till livet, och det

blev på Värmlandsnäs. Sedan dess har han sett gården som sitt hem, även om övernattningarna i Stockholm har varit minst lika många.

Under intervjun framgår det att gården är en viktig plats för honom. Stefan berättar att han efter ett intensivt arbete kan gå ut i naturen och göra allehanda ting. Han kan jaga, arbeta i trädgården, slöjda, för att återigen kunna tänka kreativa tankar. Interaktionen mellan praktiskt och teoretiskt arbete är mycket fruktbart och har fött många idéer. Gården har bidragit med kreativitet i andra former än vad hans arbete har gjort.

Efter att ha diskuterat Stefans bakgrund kommer vi in på framtiden. Hur ser han på domstolsväsendets framtid när det gäller rekryteringar av framtida domare? Många domstolar ute i landet har svårigheter med rekryteringen. Stefan menar att det kunde underlättas mer för jurister att kunna röra sig över yrkesgränserna, exempelvis att advokater ska kunna gå över till domaryrket. I praktiken är det dessvärre inte så vanligt förekommande. Ett problem kan vara att det är svårt att meritera sig för en domartjänst som advokat eller åklagare. Domarbristen är vidare en högst lokal fråga som knappast gör sig påmind för exempelvis Stockholms tingsrätt. Möjligen finns problemet även inom andra yrkesgrupper, exempelvis för läkare. En del av lösningen är sannolikt de sociala strukturerna i städerna; domstolsorterna måste helt enkelt vara attraktiva bostadsorter.

Återväxten inom akademien står inför en likande situation. I detta sammanhanget tror Stefan inte att brist på pengar är problemet. Frånvaron av pengar utgör inte ett hinder för jurister att börja forska. Däremot behövs stimulatorer av olika slag. Engagerade seniora forskare som kan anordna seminarier och skapa förutsättningar för ett lustfyllt arbete. En väg framåt kan vara att i en större utsträckning underlätta för interaktionen mellan teori och praktik. Stora advokatbyråer borde stimulera de anställda att forska och inte bli helt uppslukade av advokatycket. Universiteten å sin sida skulle kunna underlätta för sammanläggningsavhandlingar. Domare, advokater och andra praktiskt verksamma jurister borde kunna arbeta deltid med det praktiska och forska deltid med en inriktning på att dispu-

tera. Stefan tycker att varken arbetsgivare eller universiteten verkar vara särskilt öppna för detta. Enligt Stefan är det önskvärt att söka efter nya former av interaktion mellan akademien och andra verk samma jurister. Stefans egen produktion är en frukt av denna kombination. Utan arbetet som advokat hade den akademiska banan inte varit lika framgångsrik och även det motsatta förhållandet gäller. Det praktiska arbetet gav inspiration till skrivandet och forskning gav en kunskapsmässig fördel i det praktiska arbetet. Han menar att rättsvetenskapen skulle kunna hämta lärdom från den medicinska forskningen där forskare som regel även praktiserar.

Vi kommer in på utvecklingen på insolvensrättens område. Stefan menar att det råder alldeles för stor återhållsamhet rörande de konceptuella frågorna, såsom vad en konkurs är. Stefan menar att grundsynen på en konkurs får stor betydelse som ett slags ingångsvärde beträffande olika regler. Det kan handla om massaansvar, återvinning eller boets rätt enligt konkursgäldenärens avtal.

Vidare ser Stefan en fara med att se rekonstruktionsförfarandet som en variant av konkursförfarandet. Idéer om en insolvensbalk låter kanske bra men är ett konceptuellt feltänk. För stor regelöversstämmelse är inte önskvärt. En konkurs innebär exempelvis en ny juridisk person medan man i en rekonstruktion arbetar med att hjälpa en existerande juridisk person. Förfarandena leder till olikheter rörande ansvarssituationer, kontrakt m.m.

I en artikel har Stefan tillsammans med f.d. ordföranden i Högsta förvaltningsrätten Mats Melin behandlat frågan om domstolarnas oberoende och risken för auktoritär lagstiftning som tar över rättsväsendet (SvJT 2017 nr 5). Stefan hyser ingen större oro för att utveckling kan gå mot den som finns i Ungern eller i Polen. Det hindrar däremot inte enligt Stefan att frågan hanteras nu. Stefan framhåller att det är vid de goda tiderna man ska förbereda sig för de dåliga. Artikeln i SvJT har gett positiv respons, men han vill samtidigt poängtera att det aldrig går att garantera domstolarnas oberoende. Det enda möjliga är att göra det mer obekvämt att utifrån attackera domstolarna. Men det bästa får inte bli det möjligas fiende.

Enligt Stefan måste man ha en långsiktig syn på de högsta domstolarna och deras roll. I dag har Sverige två olika prejudikatdomstolar med delvis överlappande, sammanfallande områden när det kommer till principer. Tillämpningen av bl.a. grundlag och Europakonventionen sammanfaller ibland. Stefan understryker vikten av att normbildningen från de två domstolarna hänger ihop. Agerar domstolarna koherent stärks deras oberoende.

Tillåter man sig att luta sig tillbaka och se långt in i framtiden borde domstolarna slås samman till en Högsta domstol. På väg till detta yttersta mål borde möjligheten till en gemensam storkammare införas. När det kommer till gemensamma principer så borde de två domstolarna agera tillsammans. Ett annat delmål borde vara delade lokaler. Med en sådan reform ser Stefan flera fördelar. Det skulle vara enklare att hantera de säkerhetsproblem som redan finns idag. Vidare skulle naturliga kontaktytor skapas bl.a. mellan domstolarnas ledamöter. Även om en eventuell ny byggnad och flyttning skulle innebära en stor kostnad på kort sikt, skulle denna koordination av verksamheterna på lång sikt innebära besparingar, exempelvis i form av gemensamt bibliotek och gemensam administration. Det stora problemet är att hitta rätt plats. Domstolen måste ligga centralt i Stockholm eftersom det är en så central del av demokratin.

I frågan om behovet av en konstitutionsdomstol är Stefan ambivalent. Han tar upp att konstitutionsutskottet har ställt sig positivt till att bl.a. stärka lagrådets roll. Sedan kan en korrigerande lagprövning ske genom de högsta domstolarnas verksamhet. Eftersom det svenska rättssystemet redan har mekanismerna ställer han sig frågande till om en konstitutionsdomstol skulle tillföra något ytterligare. Det finns även en risk för att en sådan domstol kan bli politiserad. Med tanke på den pågående utvecklingen kan frågan därför vila.

Stefan har före intervjun ombetts att välja ut några av de rättsfall från HD som han själv tycker är intressanta och uppskattar mest och de är Kezban, NJA 2013 s 842, BDO, NJA 2014 s 272, Labs2, NJA 2016 s 107 samt Veolia NJA 2014 s 499. Samtalet stannar direkt vid rättsfallens namn. Flera av fallen har även fått andra namn, Kezban kallas

exempelvis även Fruktdrycksburkarna och Labs2 kallas ibland Emissionsgarantin. Det är sitsen i HD som beslutar vilket namn rättsfallet ska få. Nyttan med namnen är igenkänningsfaktorn, alla har inte ett minne som hänger upp sig på NJA-nummer. Att komma fram till ett namn är inte alltid enkelt. En enskild person får inte pekats ut och namnet bör vara korrekt och seriöst. Under senare tid har man även börjat namnge vissa av de äldre rättsfallen. Ambitionsnivån varierar i det avseendet. I HD:s verksamhetsberättelse för 2017 nämns namngivningen särskilt.

Såväl Kezban, BDO och Labs2 som Veolia har kritiserats. Rättsområdena är skilda åt, men gemensamt för de nu nämnda målen är skapandet. Stefan framhåller att det gemensamma i alla mål är frågan om verklig normgivning, en tydlig ambition om att vara normerande. Stefan säger att han tror att prejudikatnyttan med tiden kommer att visa sig vara stor.

BDO har i doktrinen antytts vara en reaktion på Prosolvio-målet där hovrätten valde att tillämpa ett sänkt beviskrav då det handlade om kausalitetsfrågan i samband med underlåtenhet. Hur ser Stefan på det?

BDO

Revisors skadeståndsansvar enligt 29 kap. 1 och 2 §§
ABL mot annan än bolaget på grund av brister i revisionen
av en årsredovisning.

Stefan understryker att även om HD är en prejudikatsdomstol, så håller man sig till det fall som man har framför sig. Parternas argumentation är därför delvis styrande för domstolens resonemang. I BDO kretsade parternas argumentation mycket kring Prosolvio och Landskronabranden. Ena parten argumenterade för att Landskronabranden var relevant, andra parten hävdade motsatsen. Förvisso har HD friheten att i sina prejudikat välja vad som ligger i fokus, men i någon utsträckning har man även som uppgift att besvara

parternas frågor. Punkten om Landskronabranden som finns med i BDO behövdes egentligen inte för domen, men kom med som ett svar på parternas frågor. Stefan poängterar särskilt att BDO därför inte ska ses som en reaktion på Prosolvias målet.

Jämförelser med underlåtenhetsbegreppet i Landskronabranden blir vidare missvisande. Jämförelsen är irrelevant eftersom omständigheterna är så olika, det finns helt enkelt ingen anledning att diskutera branden i förhållande till revisoransvaret.

Stefan säger skämtsamt att han känner sig som en poet när det kommer till hur rättsfallen tolkas och uttrycker sin förvåning över ambitionsnivån på vissa tolkningar.

Stefan tycker i stället att man ska se vad som är skrivet och inte så mycket utöver detta. Det centrala borde vara principerna. Rättssystemet och det nödvändiga i att det hänger samman gör sig påmint vid skrivandet av prejudikat.

Skapandet återkommer som en central del även vid skrivandet av prejudikat. Även en undantagsregel som löser ett specifikt problem måste passa in i systemet. Stefan menar att ad hoc-lösningar inte fungerar.

I BDO tar HD fasta på normskyddet. Översvämningsargumentet nämns även i rättsfallet, det kallas även dammlucksargumentet eller flodvågsargumentet. Vi kommer in på frågan om ordval och begrepp i HD-domar, och Stefan nämner att av hävd brukar ordföranden låta referenten bestämma i rena skrivningsfrågor. Att det talades om översvämningsargumentet i BDO ska därför inte ses som ett avståndstagande till andra beteckningar på samma argument; i ett annat mål kan referenten mycket väl välja att tala om exempelvis flodvågsargumentet. Det viktiga är att det står klart vad som menas.

Som bekant förliktes parterna i Prosolvias efter hovrättens dom och prövningstillstånd begärdes aldrig i HD. Stefan uttrycker att det var tråkigt, för en sådan prövning hade kunnat leda till ett intressant prejudikat. Det gäller inte minst om revisionsbolaget i Prosolvias målet hade begärt inhibition för att få möjlighet att försvara sig. Frågan ifall inhibition utan lagstöd kan tänkas när det är nödvändigt för att en förlorande part ska kunna få en rättslig prövning

av sitt överklagande hade möjligen kunnat leda ett intressant prejudikat. Nu blev det inte så, och det är ingen mening med att spekulera i hur det hade gått; det kan ingen veta.

Vi går vidare till Labs2. I NJA 1918 s. 394 anses löfte om att teckna aktier vara oförbindande. Men i NJA 2016 s. 107 säger HD att så inte är fallet. Hur förhåller sig rättsfallen till varandra?

Labs2

Nyemission. Under förutsättning att ett avtal om s.k. emissionsgaranti är skriftligt och garanten vid avtalets ingående har tillgång till adekvat information om nyemissionens villkor och förutsättningar, är avtalet rättsligt bindande i den meningen att avtalsbrott kan grunda skadeståndsansvar.

Det går inte att bortse från äldre praxis, de f.d. ledamöterna tänkte på den tiden lika bra som vi gör idag säger Stefan. Hade man velat gå emot 1918 års fall hade det krävts plenum, eftersom rättsområdet inte har ändrats så mycket. Fallet passade emellertid inte för plenum. Dessutom finns det en avgörande skillnad mellan rättsfallen. I 1918 års fall hade det blivit fråga om att utkräva en naturaprestation för att driva igenom ett tackningsåtagande. Att det var möjligt framstår som ganska naturligt enligt Stefans uppfattning. Men man kan inte knyta alla rättsverkningar till ett begrepp! I Labs2 är det i stället fråga om eventuella skadeståndsverkningar knutna till ett brutet löfte om att teckna aktier. Det behöver inte finnas någon motsättning mellan att ett löfte inte går att genomdriva in natura men likväl leder till skadestånd när det inte infrias.

Frågan som lyftes i Labs2 hade aldrig varit en stor fråga i praktiken, men däremot i teorin. Det hade oftast fungerat menar Stefan, men rättsläget var oklart. Särskilt blev det komplicerat vid utländska investeringar när det svenska rättsläget skulle förklaras genom rättsutlåtanden. Ett avgörande behövdes helt enkelt.

I nästa fråga i Labs2 menar Stefan att HD hade kunnat skriva mer. Det gäller förstås frågan om regressrätt vid interventionsbetalning. Stefan skriver utförligt om sin syn på denna fråga i sin bok *Betalning*.³ Men för att knyta an till Labs2, i vilket regressrätt alltså ansågs finnas, är det omständigheterna i det särskilda typfallet som spelar stor roll. I tidigare praxis i vilket regressrätt inte ansetts finnas har det ofta varit fråga om tredje mans infriande av annans löneskuld. Vad är det som säger att vad som gäller i sådana fall ska vara relevant på rent principiell nivå? frågar Stefan retoriskt.

Frågan förklaras enklast med ett exempel. Anta att B har en fordran på G. T betalar denna. Om T inte har regressrätt mot G måste B först betala tillbaka till T (det kan ju inte antas att T:s betalning var en gåva) för att sedan kräva G. Det är mycket enklare om skuldförhållandet kan lösas med en transaktion, nämligen att T får regress mot G (som under alla förhållande måste betala till någon, B eller T).

– Rättsläget var öppet, och så klart hade vi kunnat luta oss tillbaka, säger Stefan. Men den valda lösningen är både principiellt bra och i detta fall bra för marknaden.

Stefan utvecklar betydelsen av detta vid emissioner. Det måste gå fort. Om en garant inte lever upp till sin emissionsgaranti behöver emittenten kunna hitta någon annan som går in. Skulle regressrätten i denna situation inte finnas skulle det verka hämmande på marknaden. Det är alltså fråga om en tydligt marknadsvänlig lösning. Denna aspekt av avgörandet, dvs. marknadens behov och ändamålsenligheten, tycker Stefan tyvärr har kommit i skymundan.

Pensioneringen från HD ligger så lite som tre veckor tillbaka i tiden när vi ses. Något utlåtande om livet som pensionär är det för tidigt att ge. Däremot ser han fram emot möjligheten att göra längre resor. Schemat i HD är effektivt med återkommande punkter varje vecka. En konsekvens av detta har för Stefans del varit att längre resor har varit svåra att genomföra. Nu är friheten en helt annan, även om hans schema tycks vara tämligen välfyllt.

³ Avsnitt 6.2.2.

Diskussionerna med kollegor är det som Stefan framhåller kommer att bli den största saknaden. Men som Stefan konstaterar avslutningsvis: allting har sin tid. Innan intervjun avslutas passade vi på att önska Stefan ett stort lycka till med den nu nyvunna egentiden!

Sebastian Lindroos-Moll, Åsa Ågren

